

BEMUTATÓ

CD-ROM-ok (és egyéb számítógépes források) új referenz másodfokú bibliográfiákban

Murányi Péter
peterm@kit.bdtf.hu

Képzelnék el, hogy a Szentmihályi-Vértessyben¹ CD-ROM-okról és online adatbázisokról is találnak információt! Ez lehetetlen, mondhatják, hiszen ez a mű 1963-ban jelent meg, anyaggyűjtését 1960-ban zárták le, akkor még nem voltak ilyen számítógépes szolgáltatások. Ha lettek volna, akkor biztosan felvették volna őket. Hiszen természetesen megtaláljuk például a *Chemical Abstracts*-et is a „kémia, vegyipar referáló folyóiratai” között. Csakhogy már az 1972-ben lezárt, *Kertész Gyula* által írt *Általános tájékoztató* jegyzet is a leglényegesebb hiányosságok között emlegeti a pótlások, illetve az átdolgozott új kiadás hiányát: Nincs talán ilyenre igény? Időben nem sokkal előzte meg megjelenését az az

A. J. Walford által szerkesztett *Guide to reference material*, amely 1959-ben látott napvilágot körülbelül hasonló terjedelemben, egy kötetben, ezt azonban már 1963-ban követte egy kiegészítő kötet, amely elsősorban az 1957–1961 között megjelent anyagot tartalmazta. Ekkor a szerkesztő 1965-re jósolta az újabb, már két kötetre bontott kiadást (a Science and Technology, természet- és alkalmazott tudományi területeket kiemelve), 1966-ban, 1968-ban és 1970-ben azonban végül három kötetben jelent meg a második kiadás. Azóta már a hetedik kiadásánál tartanak, ugyanilyen bontásban. 1996-ban jelent meg a *Science and Technology* kötet, 1998-ban pedig a másik kettő.² A szerkesztő mel-

lett természetesen sokak közreműködése kell egy ilyen munkához, maga Walford arra utal, hogy az első kiadás anyaggyűjtésében körülbelül hetvenen vettek részt, a kiegészítő kötetében ötvenen.

Nem volt ez másképp a Szentmihályi–Vértesy esetében sem, ahol 72 nevet számolhatunk meg. „A kötet összeállításában és szakmai ellenőrzésében részt vett” meghatározás alatt, ehhez kapcsolódik még a három lektor és a két szerkesztő. Mindenképp nagy vállalkozás tehát egy ilyen munka, az a kérdés, hogy egyszer elkészíteni nehezebb, vagy folytatni. Mennyire hivatkozunk a Szentmihályi–Vértesyre, mennyire használjuk is azt? Ha kevesellték a megjelenésekor az 1000 példányt, hány példányban jutnak el könyvtárainkba a hasonló külföldi munkák?

Az Osiris Kiadó két kiadványa arra utal, hogy mégis megvan az igény hasonló magyar munkákra. Ezek részeként találkozhatunk olyan összeállításokkal, amelyek ezt a hiányt igyekeznek pótolni. Gyurgyák János: *Szerkesztők és szerzők kézikönyve*³ című munkájának bibliográfiája, a mintegy százoldalas *A szerkesztő és a szerző segédkönyvei* az egyik ilyen. Ez a mű 1997-es megjelenése óta már méltán kapott sok elismerést. 1999-ben jelent meg a *Kutatás és közlés a természettudományokban* című mű (a továbbiakban *Kutatás és közlés...*) Koltay Tibor szerkesztésében (szerzői a szerkesztő mellett Csermely Péter, Gergely Pál és Tóth János)⁴, amelynek függelékében szerény címen találjuk a bibliográfiát: Az egyes szakterületek néhány legfontosabb, leggyakrabban használt kézikönyve és más dokumentuma, 36 oldal terjedelemben. Erről a kézikönyvről is örvendetesen hamar megjelentek elismerő értékelések (Sándori Zsuzsa: *Kutatás és közlés a természettudományokban*. In: *Könyvtári Levelező/lap*, 1999/9. p. 36-37., Szabó G. Tibor: *Ezredvégi kézikönyv jövődő kutatóknak* (a zsenik kivételével). In: *Könyvtári Figyelő*, 1999. 3. sz. p. 625-630.), s mindkettő megemlékezik a függelékről, az első recenzius tényszerűen („A Függelékben megtaláljuk az egyes szakterületek legismertebb kézikönyveit,

bibliográfiáit, referáló lapjait, honlapjait és magyar nyelvű folyóiratait.”), az utóbbi rövid értékeléssel is kiegészítve, részletesebb vizsgálatára azonban egyikük sem törekedett.

Elemzésünkben nem a művek minden vonatkozásával próbálunk meg foglalkozni, hanem azzal, hogy az elektronikus információforrások (elsősorban a CD-ROM-ok) miképp szerepelnek bennük. Találkozhattunk már olyan eszközökkel, amelyekben kizárólag a hagyományos, nyomtatott források szerepelnek, ugyanakkor olyan Internet-kalauzokkal, amelyek alapján az a kép alakulhat ki egyes felhasználókban, hogy mindent, amire szükségük lehet, megtalálhatnak a hálózaton. Úgy gondoljuk, hogy megjelenési formájuktól függetlenül kell a legfontosabb forrásokat megismertetni. Ezt fejezi ki az is, amit a Walford első kötete legújabb kiadása bevezetőjében olvashatunk:

„Bár a tételek többsége referenzs könyv, a Walford referenzs anyagokat tartalmaz, így szerepelnek benne periodikumok cikkei, mikroformátumok, online és CD-ROM források, s van egy mutató az online és adatbázis szolgáltatásokhoz.” (p. VII.)

Ennek a mutatónak a címe: *Online and Database Services Index* és a kötet legvégén, a 961-967. oldalon található. Rímelt erre az, amit Gyurgyák János bevezetőjében olvashatunk:

„Ilyen jellegű összeállítást készíteni ma különösen nehéz feladat, hiszen az információszolgáltatás hagyományos eszközeinek, a könyveknek a szerepét fokozatosan a gépi adatbázisok és a CD-ROM-ok veszik át. Ezen a téren Gutenberg óta a legnagyobb átalakulásnak lehetünk tanúi. Ebben az átmeneti állapotban nem tehetünk mást, mint hogy a könyvet és a CD-ROM-okat, gépi adatbázisokat együtt szerepeltetjük. Az utóbbiak közül csak a már elkészülteket vettem fel, de tudnunk kell, hogy itt naponta történnek változások.” (p. 355.)

A *Kutatás és közlés...* bibliográfiájának (hadd nevezzük így) bevezetőjéből megtudjuk, hogy mintája a Gyurgyák-könyv bibliográfiai függeléke volt, s a

bevezetés végén annak másodfokú bibliográfiai forrásait sorolják fel. Ezek közül a Walford az egyetlen, amely az 1990-es években jelent meg, így elsősorban ettől várható, hogy a modernebb eszközt tartalmazza. Addig, amíg az 1997-es megjelenésű Gyurgyák-könyv esetében természetes volt a Walford 1993-1995 között megjelent hatodik kiadásának használata, a Kutatás és közlés... esetében már támaszkodni lehetett volna a hetedik kiadásra, amelyből, mint említettük, természetesen az *I., Science and Technology* kötet jelent meg leghamarabb, 1996-ban, s ebben az esetben a lefedett témák nagyjából az első kötetével esnek egybe. (Hiányoljuk magabiztosan a legújabb kiadás használatát egészen addig, amíg a Könyvek Központi Katalógusában nem tapasztaljuk azt, hogy a Walford hetedik kiadásából egy példány sincs oda bejelentve (azt legfeljebb csak remélhetjük, hogy néhány helyen azért megvan, bejelentve azonban a korábbi kiadásoknál is csak néhány nagykönyvtárral találkozunk, a 6. kiadásnál az OSZK-val, a többi helyen az 5. a legújabb.)

A Walford's Guide to Reference Material hetedik kiadása

Addig, amíg a magyar eszközökből egyes felvett elektronikus anyagot meg lehetett vizsgálni, ez itt lehetetlen. A megfelelő mutatóban (Online and Databases Services Index) szereplő anyag rövid mennyiségi elemzéséből a következők derülnek ki: A Walford kötetei: Seventh edition. Volume 1.: Science and technology Seventh edition. Volume 2.: Social and historical sciences, philosophy and religion Seventh edition. Volume 3.: Generalia, language and literature, the arts Az 1. kötet 7429 tételt tartalmaz. Az Online and database Services Indexben 782 tételszámot találhatunk. Ez nem jelenti azt, hogy a felvett tételeknek több mint egytizede lenne adatbázis, mivel ugyanaz a tétel többfélekép-

pen is szerepel a mutatóban, pl. címe és kiadója alatt is. A 2. kötetben (Társadalom- és történettudományok, filozófia és vallás) egészen mások az arányok, a 8312 tételhez és az előző kötetben tapasztalhoz viszonyítva is alacsony az a 210 tétel, amit a vizsgált mutatóban találhatunk. Ugyanakkor a 3. kötet, amely az általános művek mellett a nyelvészet, irodalom és művészetek anyagát tartalmazza, mostani szempontunkból sokkal jobban hasonlít az első kötetre, mint a másodikra, 8890 tétel mellett 802 tételszámot találhatunk az adatbázisokat tartalmazó mutatóban.

A továbbiakban az összehasonlítás kedvéért néhány példát emelünk majd ki a mutatókban található anyagból.

Amikor a köteteket vizsgáljuk, az tűnhet még fel, milyen sok könyvtár anyagát dolgozták fel azok összeállításához.

kötet	1.	2.	3.
a, General libraries (Általános könyvtárak)	13	5	7
b, Academic libraries (Felsőoktatási könyvtárak)	-	18	13
c, Public libraries (Közkönyvtárak)	13	22	8
d, Special libraries (Szakkönyvtárak)	38	11	4
Összesen	64	56	32

Gyurgyák János Szerkesztők és szerzők kézikönyve című munkájának bibliográfiája (A szerkesztő és a szerző segédkönyvei)

Bevezetőjében Gyurgyák János is elismeri az egyetemes általános másodfokú bibliográfiák szükségességét

gét: „A magyar tudományos tájékoztatás nagy hiányossága, hogy nincs a könyvpiacra egy Walfordhoz vagy *Totok-Weitzel*hez hasonló, modern másodfokú és tájékoztató bibliográfia. Ez a kézikönyv természetesen ezt a hiányt nem pótolhatja, így csak azokat a legfontosabb bibliográfiákat, segéd- és kézikönyveket soroltam fel, amelyeket a szerkesztőknek (szerzőknek) nap mint nap forgatniuk kell.” (p. 391.)

„Az egyes szaktudományos adatbázisokról a többször idézett Walford nyújt áttekintést.” Uo.

Már idéztük a bevezetőnek azt a részét, ahol arról ír, hogy milyen szerepet kezdenek játszani a gépi adatbázisok és a CD-ROM-ok, s ennek megfelelően miként törekszik ezek felvételére. Lássuk, hogyan valósult meg a gyakorlatban az itt megfogalmazott elv.

Legelőször egyes angol szótárakra (*Angol-magyar műszaki és tudományos szótár* (p. 355.), *Országgh László: Magyar-angol nagyszótár, The Oxford English Dictionary, Random House Unabridged Dictionary* (p. 357.)) vonatkozóan találunk a pontosan leírt nyomtatott változat mellett olyan megjegyzéseket, hogy „CD-n is hozzáférhető” vagy „Ma már CD-n is kapható”. Más nyelveknél (francia, latin, német, orosz) nincs szótár ilyen módon jelölve.

A könyvek esetében az OSZK-val kapcsolatban nyújt áttekintést különböző jellegű CD-ROM-okról: „A tájékoztató szolgálat rendelkezik a legfontosabb könyvészeti CD-ROM-okkal is (*Magyar Nemzeti Bibliográfia* 1976-tól, a külföldi folyóiratok jegyzékét tartalmazó *Nemzeti Periodika Adatbázis* 1981-től, a magyar folyóiratok jegyzékét tartalmazó *Időszaki Kiadványok Bibliográfiája*, az angol (1986-tól), a francia (1970-től) és a német (1986-tól) *nemzeti bibliográfiák, CD-ROM Directory*, a német és az amerikai *Books in Printek, Pressdok, Hundok*, valamint a folyóiratok adatait tartalmazó *Ulrich's Plus* stb.). Ezeket a CD-ROM-okat egyre több könyvtár szerzi be, így ma már máshol is elérhető.” (p. 361.)

Ezután külön foglalkozik az egyes típusokkal, először a nemzeti bibliográfiákkal:

A Magyarországon megjelent könyvek kapcsán megtudhatjuk, hogy „A kumulatív anyag ... 1992-től viszont csak CD-ROM-on (a könyvtár munkatársai az 1976 és 1996 közötti anyagot is hozzáférhetővé tették CD-ROM-on)” (p. 361.), majd a magyar könyvanyag bibliográfiai feldolgozására vonatkozóan: „A retrospektív és kurrens anyag egységes számítógépes feldolgozása és CD-ROM-on történő közzététele aligha kikerülhető feladat.” (p. 362.) Valóban fontos lenne, hogy fokozatosan az 1976 előtti anyagot is feldolgozzák, de most nem ez a témánk.

„A kurrens nemzeti bibliográfiákban szintén nehézkes a keresés, ezért csak végső esetben forduljunk ehhez a módszerhez (ha a bibliográfiának van CD-ROM-os változata, más a helyzet).” (p. 372.)

„Néhány kisebb ország nemzeti bibliográfiáit (valamint a német, angol, francia nemzeti bibliográfia CD-ROM kiadását) az Országos Széchényi Könyvtár Tájékoztató Segédkönyvtárában tanulmányozhatjuk.” (p. 372.)

A nagy könyvtárak publikált katalógusai kapcsán a CD-ROM mellett már az internetet is megemlíti:

„A nagy könyvtárak rendszeresen publikálják megszerzett könyveik címjegyzékét. Ezekben a katalógusokban nehézkes a keresés, segítségért lehetőleg forduljunk szakkönyvtárhoz. Újabban CD-ROM-on is kiadják a katalógusokat, ami rendkívüli mértékben megkönnyíti egy-egy cím megtalálását, sőt egyre több – külföldi és magyar – könyvtári katalógust Interneten keresztül is elérhetünk.” (p. 371.)

A külföldi Books in Print kiadványok mellett magyar példaként a Typotex kiadó adatbázisát mutatja be (p. 365.), később a Books in Print mellett a *Books out of Print* típust is megemlíti (p. 372), majd a hasonló jellegű német kiadványt is jellemzi: *Verzeichnis lieferbahrer Bücher (German Books in Print)* „A bibliográfia CD-ROM-on is elérhető (legújabb kiadása a magyar, cseh és lengyel books in printek anyagát is tartalmazza).” (p. 373.)

Az időszaki kiadványokhoz kapcsolódóan a következő eszközökkel ismerkedhetünk meg: NPA CD-ROM (p. 373.), Ulrich's (p. 374), Időszaki Kiadványok Bibliográfiája (p. 375).

A sajtórepertóriumok között szóba kerül *A Műszaki Cikk a Magyar Időszaki Kiadványokban*, de nem utal a *Cikk-adatbázisra*. (p. 377.) Megdicsér ugyanakkor két másik adatbázist: „Kiválóan használható két, az Országgyűlési könyvtár által 1989-től folyamatosan feltöltött adatbázis, a *Pressdok* és a *Hundok*. A *Pressdok* a legfontosabb napi- és hetilapok, folyóiratok politikai, jogi és gazdasági cikkeit, míg a *Hundok* ugyanezen területek külföldi lapjainak Magyarországra vonatkozó anyagát gyűjti.” (p. 378.)

A disszertációk csoportjában a *Dissertation Abstracts International* kapcsán nem említi CD-ROM változatát, illetve annak magyarországi lelőhelyét, az MTA Könyvtárát. (p. 371.)

Az általános enciklopédiák CD-ROM változatával elvileg ismerkedhetünk meg, konkrét adatokat nem ad meg:

„A legfontosabb külföldi általános enciklopédiák ma már CD-ROM-on is kaphatók, így az információkhoz elektronikus úton is hozzájuthatunk ... Minden bizonnyal ez a könyvtípus fog – érthető okokból – a leggyorsabban áttérni a könyvformáról az elektronikusra.” (p. 380.)

Az életrajzi adattárak csoportjában a külföldi eszközök közül a Wilson cél által kiadott *Biography Indexről* jegyzi meg, hogy „ma már CD-ROM-on is hozzáférhető (pl. az OSZK Központi Tájékoztató Szolgálatánál)” (p. 382.) ugyanakkor a *Magyar és nemzetközi ki kicsoda* „...adatbázis hálózaton, diszken és CD-n is elérhető.” (p. 382.)

Az általános adattárak sokféle kategóriáján belül egyetlen CD-ROM-ot találunk:

„*Magyar szabadalmak. 1920-1995*. Budapest, 1996, Országos Találmányi Hivatal. Az Arcanum Bt. CD-ROM kiadványa.” (p. 385.)

Az egy-egy szaktudomány irodalma című rész bevezetőjéből több konkrét példával is megismerkedhetünk.

„A megjelent CD-ROM-okról a CD-ROM katalógusok (*CD-ROMs in Print*. Westport, 1987- Mecklermedia; *The CD-ROM Directory*. London, 1986-, TFPL Publishing) a hálózati adatbázisokról az online katalógusok (*On-Line Databases*. London, 1993-, TFPL; *Gale Directory of Databases*. Detroit, 1993-, Gale), illetve az Internet nyújt tájékoztatást. Egy-egy tudományág kurrens anyagának figyeléséhez (pl. *Art index*, *DisCLit*, *Music index*, *PsychInfo* stb., felsorolásukat lásd Walford fent idézett oldalain). Ma már a CD-ROM-ok nyújtják a legnagyobb segítséget, ezért mindig tájékozódjunk az illető CD-ROM-ok Magyarországon megtalálhatók-e (szakkönyvtárak, egyetemi tanszékek stb.)” (p. 392.) (A *CD-ROMs in Printre* már korábban (p. 373.) is utalt.)

Az adott szakterületek anyagánál már jóval kevesebb ilyen információhoz juthatunk. A Társadalom- és humán tudományok területén a Politológia, Szociológia csoporton belül a *Szociológiai információ* tudhatjuk meg, hogy „Az adatbázis hamarosan CD-ROM-on is megjelenik.” (p. 392.)

A Néprajz – Etnográfia – Folklor csoporton belül egy műről, *Thompson, Stith: Motif-Index of Folk Literature* című anyagáról tudhatjuk meg, hogy „Ez a mű ma már CD-ROM-on is hozzáférhető.” (p. 394.)

A Társadalom- és humán tudományok általában csoportban több olyan mű felsorolásával találkozhatunk, amelynek van CD-ROM változata, de ezekre nem történik utalás. A Jogtudomány-Közigazgatás részen belül külön csoportot képeznek a Törvény- és jogszabálygyűjtemények, de ezeknél sincs utalás CD-ROM-ra. A Pedagógián belül az *ERIC* semmilyen formában nem szerepel, csak az *Education Index*, de az is csak nyomtatott eszközként.

A többi tudományterületen még sokkal kisebb arányban találkozhatunk CD-ROM-on. A Természet- és műszaki tudományok általában csoportban a McGraw-Hill: *Encyclopedia of Science and Technology* című műről tudhatjuk meg, hogy „CD-ROM-on is hozzáférhető.” (p. 430.) A Biológia – Botanika – Zoológia – Ökológia csoporton belül a *Brehm: Az állatok világa* című műve kapcsán értesülhetünk ugyanerről. (p. 437.)

A Műszaki tudományok csoportban ma is létezőként szerepel a *Műszaki bibliográfia 1900-*, nincs itt viszont a korábban említett *Műszaki cikkek a magyar időszaki kiadványokban*. Az Agrártudományok és az Orvostudományok csoportban nem találkozunk egyetlen CD-ROM-mal sem.

Kutatás és közlés a természettudományokban.

A Kutatás és közlés... esetében a bibliográfia (Az egyes szakterületek néhány legfontosabb, leggyakrabban használt kézikönyve és más dokumentuma) mellett elemzés tárgyává tettük a 2., A szakirodalom és a könyvtár című fejezetet is, hiszen ennek Bevezetése is így fogalmaz: „Megnyugtathatjuk az Olvasót, hogy a hagyományos, papíron megjelenő közleményeken kívül a kommunikáció elektronikus formáiról (már csak azok egyre növekvő fontossága miatt is) sem fogunk megfedkezni.” (p. 120.)

Ennek a könyvnek a bibliográfiája kevesebb szakterület anyagával foglalkozik, azokat viszont nagyobb részletességgel igyekszik feltárni. Ezt jól mutatja, ha összehasonlítjuk Gyurgyák bibliográfiájának megfelelő részével.

Gyurgyák és a Kutatás és közlés ... bibliográfiájának összehasonlítása	
Gyurgyák (430-449.)	Kutatás és közlés ... (277-315.)
Természet- és műszaki tudományok általában (430-431.)	Természet- és műszaki tudományok általában (280-281.)
Matematika (431-432.)	Matematika (281-285.)
Csillagászat (432-433.)	Csillagászat (287-288.)
Fizika (434-435.)	Fizika (285-287.)
Kémia (435-436.)	Kémia (291-293.)
Biológia-Botanika-Zoológia	Biológia (293-297.)
Ökológia (436-438.)	Molekuláris biológia (297-299.)
Geográfia – Geológia (439-440.)	Földtudományok (289-291.)
Műszaki tudományok (440-443.)	Műszaki tudományok általában (5 alcsoport) (309-315.)
Agrártudományok (443-445.)	Agrártudományok (4 alcsoport) (304-309.)
Orvostudományok (445-449.)	Orvostudomány, gyógyszerészet (299-304.)

Gyurgyáknál mindig Walford: i.m. 1. köt... p. szerepel, a Kutatás és közlés...-ben Walford's 1995. 1. köt. (Ez arra utal, hogy nem használták a Walfordot, csak átvették Gyurgyák adatait, hiszen ez az 1. kötet még 1993-ban megjelent). Ugyanakkor az oldalszámokból az is látható, hogy jelentősen kibővítették ezen szakterületek anyagait, összességében kétszer akkora az anyag. Jól kifejezi ezt, ha az Agrártudományok csoportot összehasonlítjuk. Hogy milyen fontosnak tartják az elektronikus forrásokat, azt az fejezi ki legjobban, hogy ahol lehetséges, honlapok felsorolásával kezdik az adott szakterület

forrásainak felsorolását, 10 csoportban 16 ilyen szerepel.

(Természet- és műszaki tudományok általában 1. Matematika 2, Fizika 1, Kémia 1, Biológia 4, Orvostudomány, gyógyszerészet 1, Agrártudomány 1, Műszaki tudományok általában 2, Számítástudomány, számítástechnika 1, Vegyészmérnöki tudományok 1.)

Ezekon kívül a Molekuláris biológia évkönyveinek előfizetési lehetőségei kapcsán kapunk internet-címeket, továbbá a szöveges részben 10 kiadó internet címét találhatjuk meg, illetve később külön fejezet (2.2.7. Informálódási lehetőségek a hazai és nemzetközi hálózatokon, p. 144-159.) is foglalkozik a témával.

A 2.2.5.6. pontban Néhány fontosabb adatbázis cím alatt áttekintést kapunk tíz adatbázisról az alábbi szempontok szerint: Név, Tárgy, Nyomatott változat, Rekordszám, Éves gyarapodás. Először azt nézzük meg, hogy ezek miként szerepelnek a bibliográfiában.

Három olyan adatbázis van (*CAB*, *Ei Compendex*, *INSPEC*), amelyeknél megtaláljuk a bibliográfiában a gépi változatot vagy az arra való utalást. Érdekes módon épp ezek azok, amelyeknél a 2.2.5.6 pont táblázatában nem szerepel a nyomtatott változat.

Ezek a bibliográfiában a következő formában találhatóak:

CAB Abstracts (online és CABCD néven CD-ROM-on is kereshető) *Computer and Control Abstracts* (az *INSPEC* adatbázisban), *Electrical and Electronics Abstracts* (az *INSPEC* adatbázisban), *Physics Abstracts* (az *INSPEC* adatbázisban). Az első, Természet- és műszaki tudományok általában csoportban viszont a *Science Abstracts* szerepel, utalás nélkül az egyes szériákra és a gépi változatra.

A Gépészet, közlekedés, bányászat, nyomdaipar, textilipar csoportban az *Ei Compendex* szerepel (CD-ROM és online) a Műszaki tudományoknál viszont csak az *Engineering Index*.

További olyan példák a bibliográfiából, ahol jelzik az adatbázis változatot is:

AGRICOLA (online és CD-ROM), *AGRIS* (online és CD-ROM) (mellette van az *Agrindex* is az Agrártudomány csoportban, de a kettő kapcsolatára nem történik utalás).

A többi hét már mindkét formában szerepel a 2.2.5.6. pontban, a bibliográfiában viszont öt esetben csak a nyomtatott változat (*Biological Abstracts*, *Chemical Abstracts*, *Excerpta Medica*, *Mathematical Reviews*, *Index Medicus* (itt még szerepel az *Index Medicus* mellett a másik kettő is (*International Dental Literature* (pontosabban *Index to Dental Literature*, a névalak valószínűleg Gyurgyáktól átvéve szerepel), *International Nursing Index*). Ezek említését meglepő módon a Walford is elmulasztja a *Medline* bemutatásakor (p. 336.). A maradék kettő (*Analytical Abstracts Dissertation Abstracts*) nem található meg a bibliográfiában, pedig ez utóbbiról részletesebben is megemlékezik a 2.1.2. fejezet, p. 123.) További referáló és indexelő vállalkozások már csak a nyomtatott változatukkal szerepelnek a bibliográfiában. A könyv 2. részében külön fejezet foglalkozik az ISI kiadványaival és szolgáltatásaival (2.2.6. Az Institute for Scientific Information szolgáltatásai, p. 140-144.), elsőként a *Science Citation Indexet* mutatva be részletesen (2.2.6.1. *Science Citation Index*, p. 140-143.)

Utalás történik a hivatkozási index másik másik két sorozatára és a CD-ROM és az online változatra is.

Sajnálatosan nem érvényes az, amit a sorozatok leelőhelyéről írnak. „Mivel kecsegtethetjük azt az olvasót, aki idáig eljutott az olvasásban? Először is azzal, hogy az SCI mindhárom folyamat... megtalálható az MTA Könyvtárában (Budapest, V., Arany János u. 1.), amelyet felújítása óta már csak belsőépítészeti kellemetességei miatt is érdemes meglátogatni.” (p. 143.)

A bibliográfiában csak a nyomtatott *SCI* szerepel a Természet és műszaki tudományok általában csoportban. Annál több helyen bukkan elő a *Current Contents*.

A 2.2.6.2. alfejezet (p. 143-144.) hét sorozatból hatot sorol fel, magyarul meghatározva a témaköröket (az Arts & Humanities, a művészeti és humántudományi nem szerepel, témája miatt ez az, amely a bibliográfiába sem került be. A szöveges részből (pl. Garfield esszéi) az derül ki, hogy nem mindig a legfrissebb forrásokból merítették információikat a szerzők. A számítógépes változatok közül csak a mágneslemezes változatról esik szó (*Current Contents on Disc*), a CD-ROM és az online változatról nem.

A bibliográfiában tartalmuk összetettsége miatt egyes sorozatok többször is szerepenek, a *Physical, Chemical and Earth Sciences* a Fizika, Földtudományok, Kémia, Vegyészmérnöki csoportban, a *Life Sciences* a Molekuláris biológiánál és az Orvostudomány, gyógyszerészetnél. A *Clinical Medicine* sorozat régi neve alatt (*Clinical Practice*) található meg az Orvostudomány, gyógyszerészet csoportban.

A Walford általában nagyobb teljességgel jelöli a gépi változatokat, mégis meglepő a változatosság az egyes sorozatokhoz tartozó közlésekben:

„Available online, on CURRENT CONTENTS SEARCH, on diskette, and in a CD-ROM version.” (p. 230.) „Available online and CD-ROM.” (p. 319.) „Online in CURRENT CONTENTS SEARCH, CD-ROM and available on diskette.” (p. 123.)

A három nagy alkalmazott tudományi kurrens bibliográfia közül megtalálható a bibliográfiában a *Magyar Orvosi Bibliográfia* és a *Magyar Mezőgazdasági Bibliográfia*, kimaradt azonban a *Műszaki Cikkek a Magyar Időszaki Kiadványokban* és az OMIKK-nak a részben erre alapozott *Cikk-adatbázisa*, ahogyan a már megszűnt *Szakirodalmi Tájékoztatókat* sem találhatjuk meg, míg az ugyancsak megszűnt *Agrárirodalmi Szemle* időhatárok nélkül és az adatbázis-változatára való utalás nélkül szerepel a bibliográfiában.

Más kategóriákban két olyan CD-ROM szerepel még, amellyel már Gyurgyáknál is találkozhattunk (*McGraw-Hill: Encyclopedia of Science and Technology* és *Brehm: Az állatok világa*), továbbá

egy újabb, az 1998-as *Encyclopedia of Mathematics on CD-ROM* (p. 282.)

Összegzés és előretekintés

Láthattuk, hogy a Walford egy-egy kötetét milyen sok könyvtár anyagára alapozva állították össze (pedig egy-egy könyvtár állománya is sokkal gazdagabb lehet, mint a mieinké). Mit tehetünk? Mondjuk azt, hogy nem versenyezhetünk velük, ne próbálkozzunk vele, inkább használjuk ezt az eszközt? A hetedik kiadás három kötete csaknem 150.000 forintba került, az újabb várhatólag még több lesz, ezt nem sok könyvtár engedheti meg magának, talán a legnagyobbak. Pedig ott, ahol közvetlenül nem érhetőek el az anyagok, még fontosabb lehet, hogy legalább tájékozódni lehessen róluk. Ugyanakkor a Walford természetesen az angolszász szempontokat érvényesíti jobban, nekünk pedig olyan kellene, amely a Szentmihályi–Vértesyhez hasonlóan a hazai és nemzetközi anyagot tárja fel.

Minden dicséretet megérdemel Gyurgyák János elszántsága, amellyel bibliográfiáját elsősorban az OSZK állományára támaszkodva (ahogy az több megjegyzéséből kiderül) elkészítette. A Kutatás és közlés... bibliográfiájának elkészítésében a szerzők több könyvtár szakembereinek segítségét vették igénybe (a 279. oldalon Bíró Attilának, Pannonhalmi Kálmánnénak, Princz Ágostonnének, Turcsányi Gábornak és Vendrei Klárának mondanak köszönetet.)

Vállalt feladatukat mindkét műben nagyon jól teljesítették, valóban hiánypótló amit alkottak, még ha az általunk vizsgált típusok a vártnál kisebb arányban is szerepelnek bennük. Az igazán nagy hiánypótlás azonban még várat magára.

1990-ben, a debreceni II. Bibliográfiai Értekezleten többek között egy új Szentmihályi–Vértesy szükségessége is felvetődött. „- meg kell vizsgálni, milyen feltételekkel készíthető el egy átdolgozott Szentmihályi–Vértesy akár részletekben, füzetes formában,

figyelemmel a szakterületek bibliográfiai bevezetőivel kapcsolatos, fentebb említett munkákra, illetve az új információs eszközök rohamosan gyarapodó sorára.”⁵

Ez azóta sem készült el, de a szükségessége azóta is nyilvánvaló. Olyan vállalkozásról van szó, amit sokaknak kellene csinálni, sok könyvtár anyagának felhasználásával, egyéb források mellett, amelyekből olyan források is bekerülhetnének, amelyek sajnálatos módon hiányoznak könyvtárainkból. Gyurgyák Jánosnak most nem egyedül kellene készítenie, hanem szerveznie, szerkesztenie kellene.

Az Osiris, amely olyan sok fontos kézikönyvet adott ki az utóbbi időben, erre a fontos segédkönyvre is vállalkozhatna, a magyar könyvtárosság közreműködésével. Dokumentumtípustól függetlenül tartalmazhatná a fontos forrásokat. Az itt elemzett eszközök tanulságai is hasznosak lehetnek ehhez a vállalkozáshoz. A tartalmazott anyag sokrétűségét is jelképezné, ha a nyomtatott változat mellett elkészülne CD-ROM-on, s az időről időre történő újra megjelenés között az interneten tudnák naprakészen tartani.

Irodalom

1. SZENTMIHÁLYI János – VÉRTESY Miklós: Útmutató a tudományos munka magyar és nemzetközi irodalmához. Bp., Gondolat, 1963. 730 p.
2. Walford's guide to reference material. Ed. Marilyn Mullan, Priscilla Schlicke. London, The Library Ass., 1996. Vol. 1. Science and technology. 7. ed. XII, 967 p. Walford's guide to reference material. Ed. Alan Day, Michael Walsh. London, The Library Ass., 1998. Vol. 2. Social and historical sciences, philosophy and religion. 7. ed. XII, 1147 p. Walford's guide to reference material. Ed. Anthony Chalcraft, Ray Prytherch, Stephen Willis. London, The Library Association, 1998. Vol. 3. Generalia, language and literature, the arts. 7. ed. XII, 1186 p.
3. GYURGYÁK János: Szerkesztők és szerzők kézikönyve. Bp., Osiris K., 1997. 540 p. (Osiris kézikönyvek)
4. Kutatás és közlés a természettudományokban. Csermely Péter [et. al.] [szerk. Koltay Tibor] Bp., Osiris K., 1999. 318 p. (Osiris kézikönyvek)
5. OTTOVAY László: A forrástájékoztató feladatai, eszközei és intézményei. In: Könyvtári Figyelő, 1990. 5-6. sz. p. 487.

FOKOZOTT TÁMOGATÁS A DÁN KÖNYVTÁRAKNAK –

A tavaly májusban elfogadott dán könyvtári törvény értelmében 2003-tól a közkönyvtárak nemcsak a könyveket, hanem a CD-ROM-okat és a zenei anyagokat is ingyen kölcsönzik majd.

A törvény szabad hozzáférést ígér az adatbázisokhoz és az Internethez, de a videókkal és a filmekkel kapcsolatos eddigi gyakorlatot a törvény nem módosította. Tavaly decemberben a parlament a 2000-2002-es időszakra 170 millió dán koronát szavazott meg a könyvtárak számára.

2003-tól ez az összeg évente 100 millió koronával nő majd. A pénz egy részét arra szánják, hogy a könyvtárak megjelenjenek az Interneten.

(*Scandinavian Public Library Quarterly*, 2000. 2. sz.)